

Disiplinlerarası Göç
ve
Göç Politikaları
Sempozyumu

29-30 MAYIS 2015

İstanbul 2015

ISBN: 978-605-66079-0-5

İZÜ Yayın No: 12

Kitabın Adı

**DİSİPLİNLERARASI GÖÇ VE
GÖÇ POLİTİKALARI SEMPOZYUMU**

Editörler

Prof. Dr. Kadir CANATAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİRİNCİ

Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇAĞLAR

Yrd. Doç. Dr. Yulia KRYVENKO

Öğr. Gör. Sena ÖKSÜZ

Arş. Gör. Fatih ALTUN

Kapak Tasarımı

İbrahim YILMAZ

Baskı: Elma Matbaası

Tevfikbey Mah. Halkalı Cd. No:162/7

Sefaköy-Küçükçekmece/İSTANBUL

Tel: 0212 697 30 30

1. Baskı

Aralık 2015, İstanbul

İsteme Adresi

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Halkalı Cad. Halkalı, 34303 Küçükçekmece / İSTANBUL

Tel: 0212 692 96 00 Faks: 0212 693 82 29

www.izu.edu.tr

SUNUŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan göç, kimi zaman savaşlar, doğal afetler ve sürgünler gibi zorunlu nedenlerle ortaya çıksa da daha çok daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla, görece gönüllü birey ve grupların hareketi olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde uluslararası göç, çok önemli boyutlara ulaşmış olup farklı kültürlerin beraber yaşaması ve çalışmasını ve dolayısıyla da farklı kültürlerden gelen bireylerin kültürel uyum sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından bu yana başta nüfus mübadeleleri ile gelen göçler olmak üzere büyük göç hareketlerine sahne olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın artan işgücü talebiyle Türkiye göç veren bir ülke konumuna gelmiştir. Avrupa'ya göç, çeşitli aşamalardan geçerek seksenli yıllarda istikrar kazanmış ve göçmenler yerleşik vatandaşlar haline gelmişlerdir.

Son yıllarda başta Suriye krizi olmak üzere Türkiye'nin yer aldığı bölgede yaşanan çatışmalar ve siyasi krizler ülkemize yönelik büyük bir göç dalgasının başlamasına neden olmuş ve Türkiye artık sadece göç veren bir ülke olmanın ötesinde göç alan ve başka ülkelere ulaşmak isteyen göçmelerin transit olarak kullandığı bir geçiş ülkesi konumuna gelmiştir.

Tüm bu yaşanan gelişmelerin ışığında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi 2015 yılının Mayıs ayında göç olgusunun siyaset, sosyoloji, sosyal hizmet, ekonomi ve yönetim bilimi gibi disiplinlerin farklı bakış açıları ile değerlendirilmesini amaçlayan bir “Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu” düzenlenmiştir. Sempozyum ile Türkiye'nin mevcut göç politikalarının analiz edilmesi, yaşanan sorunlara yönelik çözümlerin tartışılması ve daha etkin politikaların ortaya çıkmasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

İki gün süren sempozyumda toplam 27 bildiri sunulmuş olup bildiriler bu kitapta toplanmıştır. Ayrıca sempozyumun ikinci gününde ‘Göç Çalıştayı’ yapılmış olup Türkiye ve yurtdışında yürütülen göç politikalarının nitelik ve etkinliği, bilhassa Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin yaşadıkları sosyal, ekonomik, kültürel sorunlar tartışılmış ve bu sorunların çözümüne ilişkin öneriler derlenmiştir. Göç politikalarından medya ve göç ilişkisine kadar birçok kategoride sunulan bildirilerin, ülkemizin göç politikalarına katkı sunmasını ümit etmekteyiz.

Prof. Dr. Mehmet BULUT

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörü

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM Göç Politikaları.....1

Türkiye’de Göç Politikalarının Gelişimi ve Mevcut Durum

Mehmet TEKELİOĞLU, Abdulvehap DOĞAN, Fatih ÇELEBİ.....3

Türkiye’nin Göç Politikası ve Göçmenlerin Sorunları

Murat AKTAŞ.....27

Türk Kamu Yönetiminde Göç Algısı ve Politikaları

Selman Salim KESGİN.....45

Türkiye’nin Yeni Göç Kanunu ve Göç Politikası

Ali Zafer SAĞIROĞLU.....69

İşgücü Göçü Bağlamında 1989 Öncesi Almanca Literatürde Göç Terminolojisi

Mehmet Fikret GEZGİN.....91

Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamalarının

Göç Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi

Fatih ALTUN, Mehmet BİRİNCİ.....103

2. BÖLÜM Türkiye'deki Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu.....133

Sosyolojik Açıdan Göç ve Göçmenlerin Sosyal Kültürel Entegrasyonları:

Kavramsal Bir Çalışma

Musa CEBECİ.....135

Göç Ve Göçmenliğin Psikolojik Yansımaları (Vatansız Vatandaş Olmak)

M. Zeki ILGAR, Semra COŞGUN ILGAR.....159

Çocukların Göçle Birlikte Yaşadıkları Eğitim Sorunları Üzerine Bir İnceleme

Fatma YAŞAR EKİCİ.....179

Cross-Continental Immigration and Its Economic Challenges

HasanALPAGU.....201

Examining of Acculturative Stress Level of Foreign Students in Turkey

Sena ÖKSÜZ, Yulia KRYVENKO.....211

Suriye'den Gelen Göçün Yerel Ekonomiye Etkileri: Gaziantep İli Örneği

İbrahim ARSLAN, Yusuf BAYRAKTUTAN, Mehmet Vahit EREN.....231

3. BÖLÜM Uluslararası Göç ve İslamofobi.....257

Bir Göç Politikası Olarak: Segregasyon

Yusuf SOYUPEK, Alper AĞGÜL, Ömer ÖZKAYA.....259

11 Eylül Sonrasında Avrupa'da (Müslüman) Göçmenler ve

“İslamofobi-Göçmenfobi”

Özcan HIDİR.....271

Yaşlılık ve Göç: Almanya’da Türk Göçmenler İçin Uygulanan Yaşlılık Politikaları: Berlin Örneği	
Beyhan DOĞAN.....	285
‘Düzenli Almanlar’ın Düzensiz Hayatları: Türkiye’de Alman Olmak	
Barbara PUSCH.....	303
4. BÖLÜM Göç ve Güvenlik.....	323
Türkiye’de Zorunlu Göç ve Kente Uyum Süreci: Muş Örneği	
Muş Örneği Reşat AÇIKGÖZ , Mustafa GÜNERİGÖK.....	325
Şiddet ve Güvenlik Sarmalında Köy Boşaltmalar ve Zorla Yerinden Edilme (1987-2002)	
Ercan ÇAĞLAYAN.....	355
Türk Ceza Kanunu’nda Göçmen Kaçakçılığı Suçu	
Gülşah BOSTANCI BOZBAYINDIR.....	377
5. BÖLÜM Göç Politikaları ve Değerler.....	407
Göç Politikalarının Değersel Temelleri Hollanda ve Fransa’da Büyük Siyasal Partilerin Göç Politikaları Üzerine Bir Çözümleme	
Kadir CANATAN , Şebnem CANSUN.....	409
Dini ve İnsani Bağlarla Oluşan Yakınlığa Karşın Kültürel Farklılıklarla Oluşan Mesafenin Zorunlu Göç Olgusuna Yansımaları	
Sümeyye AKYOL KAHVECİ.....	441
Yerel Halkın “Açık Kapı” Politikası Ve Suriyelilere İlişkin Kanaatleri	
Ahmet KOYUNCU.....	455

**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İctihatlarında Göçmen ve Sığınmacıların Aile
Ve Özel Hayat Hakkına Saygı Kapsamında Korunması**

Dr. Ergin ERGÜL.....479

**Savaş Nedeniyle Göç Eden Kimselerin Yaşadıkları Sıkıntıları Gidermede Din ve
Din Eğitiminin Rolü**

Teceli KARASU, Hakim TAŞKAN.....501

6. BÖLÜM Medya ve Literatürde Göç.....519

Büyük Ayrılık'ta Göç

Necmettin ÖZMEN.....521

Köşe Yazılarında Suriyeli Mülteciler

İsmail ÇAĞLAR, Yusuf ÖZKIR.....539

Yeşilçam Sineması'nda Göç Olgusu: Değişen Kültür ve Toplumsal Yapı

Ömer OSMANOĞLU.....573

Tarihteki Büyük Değişim ve Dönüşümlerde Göç ve Nüfus Hareketlerinin Rolü (Açılış Konuşması)

Mehmet Bulut

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İktisat Bölümü

İktisat biliminde sermaye hareketleri, doğal kaynaklar, yeraltı kaynakları, coğrafya, sömürgecilik ve nüfus gibi faktörler değişim ve dönüşümü belirleyen temel etkenlerdir. Bunlar aynı zamanda iktisat biliminde üretim faktörleri olarak kabul edilen emek, sermaye, doğal kaynaklar, müteşebbis gibi iktisadi büyümeyi ve kalkınmayı da belirleyen etkenler olarak karşımıza çıkar.

Günümüzdeki genel yaklaşıma göre nüfus -insan unsuru- sanayi devrimine kadar ekonomide çok önemli bir etken olarak kabul edilirken sanayi devriminden sonra ekonomide makine insandan daha önemli hale geldi. Esasen tarih boyunca insan unsuru hem üretim hem de tüketim olarak ekonominin en önemli iki alanını belirleyen değişiminde rol oynayan temel unsur olmuştur. Bir taraftan üretim gücü, hem kol gücü hem makineyi icad eden ve kullanan beyin gücü olarak üretimde belirleyici olmuştur. Yani ne para ne sermaye ne de başka bir şey insanın yerini ne dün ne de bugün hala almış değildir. Onun için tekil insan ve insanlardan müteşekkil büyüklük olan nüfus hala en önemli rolünü oynamaya devam etmektedir.

Tarihte muhacirler kurar devşirmeler yönetir gibi bir tecrübe var. Bu duruma bir çok örnek verilebilir. Burada bir kaç örneği belirtmekte yarar var. Bilindiği

gibi Anadolu'yu Alparslan fethetti. Alparslan'dan önce Türklerin İran'da Büyük Selçuklu Devletleri vardı. Anadolu Selçuklu Devleti'nin esas kurucu babası Alparslan'ın oğlu Melikşah'tır. Alparslan tam bir Türk ismi fakat Alparslan Anadolu'yu İslam toprağı yapacak ve devleti kuracak oğluna Melikşah adını veriyor. Melik Arap-İslam geleneğinde kullanılan bir isim, İran geleneğinde de yönetici Şah idi. Kendisi Türk neyi sembolize ediyor? Ben muhacir olarak geldim diyor Alparslan fethettim ama burayı kuracak, yönetecek olan adam o köklü iki geleneğe yaslanarak Anadolu'ya bu birikimi taşıyacak. Türkler İslamla şereflendikten sonra dünya medeniyetine katkıları üst düzeyde olmuştur. Bu gerçeklik sadece Türkler için geçerli değildir. Esasen her üç millet de, -Araplar, Acemler, Türkler- İslam ile şereflendikten sonra dünya medeniyetlerine büyük katkılar sağlamışlardır. Onun için ufka bakıyor ve diyor ki Anadolu Fatihi Alparslan: "Ben muhacirim ama benim oğlum bütün burada yerli olacak, dolayısıyla her yünden tevarüs edebildiğimiz birikimin üzerine bir devlet kurmalı ki uzun ömürlü olsun". Böylece oğlunun ismi ile önemli bir mesaj veriyor.

İkinci örnek Amerika'nın kuruluşu ile ilgili. Biliyorsunuz 1800'lü yıllarda Amerika'yı Avrupa'lı göçmenler kurdu. 1789 Fransız İhtilali dönemini yaşarken Avrupa, aynı dönemlerde ABD devleti kuruluyordu. Amerika 200 yıllık bir devlet. 1800 yılında Amerika'nın nüfusu 6 milyondan azdı. 1900 yılında Amerika'nın nüfusu 60 milyona ulaştı. 19 yüzyılda hiçbir devlet bu kadar nüfus artışına sahip olmadı. Yani bu kadar nüfusun yoğun olarak arttığı başka bir coğrafya olmadı dünyada bu yüzyılda. Amerika 19.yy'da bu kadar göç aldı ve 20.yy'da dünyanın süper gücü oldu. Şunu vurgulamak lazım ABD yi muhacirler kurdu fakat bu gün devşirmeler yönetiyor. Kim bu devşirmeler? "profesyoneller". Yani bugün Amerika'yı yönetenler profesyonellerdir.

Bugün dünyada en çok göç veren ve en çok göç alan ülkeler var. En çok beyin göçü alan ülke Amerika bu gün. Dolayısıyla dünyaya nizam vermek, dünyanın süper gücü olmakla işte bu beyin göçü arasında önemli bir ilişki var. 20.yy boyunca nerdeyse o göçü almaya devam etti Amerika, özellikle nitelikli beyinleri. Göç ve göçmen olgusu hayati ve tarihi rolünü oynamaya devam ediyor.

Üçüncü örneğimiz Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiye'sinden. Dünya devleti "Osmanlı" yı Anadolu'dan sonra Balkanlarda "yeniden" muhacirler kurdu. Hangi muhacirler Anadolu'dan Balkanlara göç eden muhacirler. Üç kıtaya 500 yy dan fazla hakim olan "Büyük" Osmanlı Devleti Balkanlarda kuruldu. Halil İnalçık bir Balkan, Avrupa İmparatorluğu'dur Osmanlı Devleti diyor. Yani Osmanlı Anadolu'sunu hepimiz biliyoruz ki Selçuklular kurdu ve imar etti. Anadolu'da birçok beylik vardı Anadolu'nun batısında köşede Söğüt civarında Bursa civarında bir yerde küçük bir alan işgal ediyordu Osmanoğulları. Burada Bursa'yı başkent yaptılar ama devleti esas Avrupa'ya Gelibolu, Edirne, Filibe, Üsküp, Kosova'ya kadar getirdikten sonra devlet kurulmuş oldu, yani cesameti, büyüklüğü o zaman ortaya çıktı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti eğer Avrupa'da Anadolu'dan giden kurucular tarafından kurulduysa, peki yöneticileri, profesyonel yöneticileri özellikle nereliydi? Onlar da Balkan coğrafyasının çocuklarıydı. Hepimizin malumudur ki Fatih Sultan Mehmet (dünya devleti Osmanlı'nın kurucusu), İstanbul'u fethettikten sonra günümüzde de çokça tartışılan birkaç esaslı değişiklik yaptı sistemde. Bunlardan biri "kardeş katli" diğeri de "devşirme" ile ilgili iki düzenlemelerdir. Bu devşirme kavramı da çok tartışılan bir konudur. Biz buna profesyonel yönetici diyebiliriz. 15-16 yaşında mükellef olmuş adamı alıyorsun Enderun Mektebinden başlamak üzere profesyonel olarak yetiştiriliyor ve o "adam" devlet için her şeyinden vazgeçiyor. Devşirilen ve profesyonel yönetici olarak yetişmiş olan O "adam" için devletten daha mukaddes hiçbir şey yoktur artık. Herhangi bir kan bağı yok, toprakla bir bağı kalmıyor bu profesyonel bir yöneticinin. Arnold Toynbee İngiliz tarihçi diyor ki, -çok affedersiniz- Onun tabiri olduğu için ifade edeceğim: "Osmanlılar dünyayı çoban köpekleriyle idare ettiler". Çoban köpeği demekle aslında aşağılamıyor, yüceltiyor Osmanlı'yı. Şunu demek istiyor; diğer köpeklerden farklı olarak çoban köpeğinin özelliği, gerekirse sürü için kendini feda etmesi. Kurtların önüne atar kendini, sürüye bir şey olmasın, bir zarar gelmesin diye. İşte Osmanlı yönetici eliti böyle yetişiyor devlet için. Çok eleştirilen adamlardan devşirmelerden biridir biliyoruz Sokullu Mehmet Paşa ama Osmanlı Sokullu'ya nerede yer vermiş Eyüp Sultan Hazretleri'nin dizi dibinde Eyüp'te yatıyor. Eyüp'te İstanbul'un manevi büyük misafirinin yanında türbe yapmış. Sokullu Mehmet Paşa en kritik dönemlerde devleti hakikaten en iyi şekilde yöneten profesyonel devlet adamlarımızdan biridir.

Efendim şimdi son olarak da Cumhuriyet Türkiye'sinden ve günümüzle ilgili bir örnek vermek. Cumhuriyetin kuruluşunda muhacirlerin çok önemli etkisi vardır. II. Abdülhamit han tahta çıktığı zaman masasında bulduğu ilk raporlardan birisi İngilizler şöyle bir rapor hazırlayıp tespit etmişler. Anadolu'da gayrimüslim nüfus neredeyse yarı yarıya. II. Abdülhamit Han dünya siyasetini iyi izleyen ve dengeyi çok özenle gözetten bir Sultan. Bir gün bir hesaplaşma olacak gibi görünüyor diye düşünüyor, bunun için Anadolu'yu Müslüman nüfusla tahkim etmek lazım geldiği kanaatini taşıyor. Bu tahkimat için ilk çıkardığı kanunlardan birisi Anadolu'ya göç edecek Müslümanlardan 5 yıl askerlikten muafiyet ve 50 dönüm bedelsiz arazi kanunu. Böylece 1876, yani O'nun tahta çıkışından itibaren zaten Osmanlı-Rus savaşı da çıkıyor. Anadolu'ya yani hem zorunlu göç hem de varsa bu teşvikle Balkanlardan, Kafkaslardan, Türkiye'nin Kuzeyinden, Karadeniz'den çok yoğun Müslüman göçü yaşanıyor. Sonraki dönemlerde bu göçmenlerin önemli etkisi var. Bu göçler sonucunda 20. yüzyılda Samsun ekonomik ve ticari olarak, nüfus olarak Trabzon'u geçiyor. Samsun küçük bir kasaba 1876'da, fakat bilindiği gibi sonraları çok hızlı büyüdü. 19 ve 20.yy dönemlerine ait Türkiye'nin beş farklı liman şehri üzerinde bir çalışma yaptık. En önemli aktörlerden biri burada göçmenler yani hem ticari dönüşümde hem ekonomide. Daha sonra siyasette de bunların önemli rolleri var. Bu muhacir adamlar kurucu oluyor. Bilindiği gibi Mustafa Kemal Paşa muhacir. Risk alma ve daha hızlı karar vermekte muhacirler bir adım önde sanki.

Evet dış göç gibi bir de iç göç var. Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan Beyefendi bilindiği gibi göçmen bir ailenin, Karadeniz'den İstanbul'a göç eden bir ailenin evladı. Her şey bir tarafa O'nun siyasal hayatına, serüvenine bakıldığı zaman, aldığı riskleri ne Başbakanlarımızdan Necmettin Erbakan ne de Cumhurbaşkanı Turgut Özal, şimdiki Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan kadar cesur ve kararlı, buradaki bağlamda ifade edersek "risk" li kararlar alamadı gibi görünüyor. Bunun sosyolojik, kültürel alt yapısında göçmenlikle ilgili boyutunun olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin son yıllardaki hızlı değişim ve dönüşümde bu durumu çok açık bir biçimde görüyoruz.

KIRILMA NOKTALARI VE GÖÇ

Tarihteki büyük kırılma noktalarına ilk çağın kapanıp orta çağın başlangıcında bu büyük kavimler göçü dediğimiz 3.yy'da Asya'dan Avrupa'ya göç edenlerin çok önemli etkisi var. Yani Roma'yı büyük Roma'yı deyim yerindeyse altını üstüne getiriyorlar ve feodal sistemin kurulmasıyla bu göç arasında önemli bir bağlantı var. Böylece Orta Çağ başlıyor. Feodalitenin bir sistem olarak ortaya çıkmasında bu nüfus hareketlerinin, muhacirlerin belirgin etkisi vardır. Bu orta çağ döneminde bizim hayatımızda tabi bütün peygamberler için geçerlidir. Göçmenliğin, muhaceretin toplumu değiştirme dönüştürme konusunda en önemli örnek Hz. Peygamber (SAS) in Mekke'den Medine'ye 622 yılında Hicret etmesinin sonuçlarında çok belirgindir. 12 yıl boyunca Mekke'de murad edilen, beklenen ideal topluma ulaşılmadığı anlaşıyor. Bunun mücessem hale gelmesi deyim yerindeyse görünür hale gelmesi bütün dünyanın bunu görünür hale gelmesi için bir “asr-ı saadet” örnekliğine ihtiyaç vardı. Yani bu insanlar nasıl alışveriş yaparlardı bu insanlar nasıl okul kurar nasıl müessese kurar nasıl yönetir, belirgin hale gelmesi gerekiyordu. Bütün hayatın her kademesiyle ilgili bir örnekliğe ihtiyaç vardı. Bunun için Medine'ye Hicret etme zorunluluğu ortaya çıktı. Ve Medine'ye hicretten, göç edildikten, muhaceretten sonra “asr-ı saadet” ortaya çıktı. Bu göç yani Hicret sonucu ortaya çıktı. Aynı şey Hz. Musa'nın Firavundan Kızıldeniz üzerinden Filistin'e geçmesinde de görülür. Hz. İbrahim'in sadece Filistin değil hem Mekke'ye hem ta Anadolu'ya kadar gelmesinde aynı şeyler murad edilmiştir. Anlaşılan iki şey değiştiriyor insanı ve toplumu. Birincisi göç, bunu anlamaya çalışıyoruz. Bu biraz tabi modern zamanlarda Marksistlerin savunduğu bir şey çevre koşullarının değişmesiyle insan ve toplum değişir meselesi. Yani insanı ve toplumu değiştirmek ve dönüştürmek için Hicret gerekiyor. Hayatımızda her birimizin değişik tecrübeleri olmuştur. Çevre değişiklikleri etkiliyor insanı. 1993'te İzmir'den Kırıkkale'ye sonra 94'te Ankara'da doktora, 95'de İstanbul'da ikinci doktora derslerinin bitimi ve 96'da Hollanda'ya gidişimiz var bizim. Hollanda'ya gittiğimde bambaşka bir atmosfer gördüm baktım ki herkes çalışıyor. Muhabbet için sadece günde yarım saat kahve molası veriliyor, bir araya geliyorlar, kahve içiyorlar, sonra herkes odasına geçip ilim ve araştırma yapıyor. Bakın

bu o kadar önemli etki yaptı ki bana ben üç senede bitirdim doktorayı Hollanda'da. Utrecht Üniversitesi'nde genelde en erken doktora 4 yıldan önce kimseye doktora verilmezmiş. Bu neyden oldu demek ki ben Hollandalılardan da hızlı çalıştım. Yani çevre değişikliği atmosfer bu çok önemli bir şey çevrenin etkisi yani göçün işte o yeni gelen ortam. Tabi çok örnekler verilebilir. Şu Karadenizlilerin başardıklarına bakıldığında bu durum kolaylıkla anlaşılabilir. Karadenizli insanların o Rize'de Trabzon'da dimdik yokuşu yürüyerek değil sırtında bir çuval fındıkla, patates çuvalıyla, çay çuvalıyla tırmanan bir adamı siz İstanbul'da düm düz bir yerde tutabilir misiniz? Yani bu Karadenizli adamı düz yere koyduğunuzda Konya'dan gelmiş adam onunla yarışamaz. Şimdi bütün bu şehre sağa sola baktığımızda bu hadiseler neden oluyor bunu anlamak için bunun etkisi.

İnsanı değiştiren ikinci önemli etken bilgi ve ilginin değişmesi, değiştirilmesidir. İnsanın bilgisini değiştirirseniz ilgisini değiştirmiş olursunuz ve insanın değişimini başlatırsınız. Max Weber'in söylediği şey tam da budur galiba. Zihniyet değişimiyle değişim başlar. İnsanın bilgi ve ilgisinin değişimiyle üst yapı değişiyor, sonrasında da altyapı değişikliğiyle büyük dönüşüm, yani kapitalistleşme süreci başlıyor. Çevrenin ve maddi şartların değişimine dayalı değişim ve dönüşümün açıklandığı model Marksist gelenek.

Başlangıçta Mekke'de olan zihniyet değişikliğidir. Kalp ve beyin, zihniyet ve inanç. Önce tebliğle; insan düşünmeye teşvik ediliyor. Yepyeni bilgi ile tanışan insanın ilgileri değişiyor, ama demek maksadın tam hasıl olması için –Muradı İlahiye göre- yeterli değil. Tam ve mükemmel hale gelmesi için “hicret” ile bir de çevre değişikliği gerekiyor. İşte hicretin, göçün bu anlamda büyük değişimde çok önemli bir rol oynadığını anlıyoruz. Sanki fitri bir şey ilahi kanun adeta.

Dünyada 20 medeniyetin kurucusu göçmenlerdir ve göçler sonucu ortaya çıkmıştır. Toynbee'ye göre dünyada 26 büyük medeniyet vardı. Modern Batı medeniyeti ortaya çıkana kadar dünyada 26 farklı medeniyet vardı. O'na göre Batı medeniyeti bunların 16 tanesini yok etti. Burada önemli bir mesele var: Batı medeniyetinin diğer medeniyetler karşısındaki tavrı, çeşitlilik, farklılığa tahammülü ve kabulü.. Batı Medeniyetinin yıkıcı yönü, kendisinden olmayana, kendis-

ine benzemeyeni ortadan kaldırma ya da kendisine zorla benzetme amacı ve uygulamaları ortaya çıkıyor.

Bugün dünyada 8 farklı medeniyetten söz ediliyor. Batılıların hikayesine de şöyle kısaca bakmak lazım. Orada göçün nasıl etkisi olmuş. Şimdi Müslümanlar Mekke'den Medine'ye gitti bir medeniyet kurdular “asrı saadet” diyoruz. O saadet asrı ideal. Kıyamete kadar o ideale yaklaşabiliriz, ama o düzeydeki ideali yakalamamız imkansız. Ona ne kadar yaklaşabilirse bir İslam toplumu o kadar başarılıdır demektir. Hz. Peygamber 124 bin sahabeye veda hutbesini irad etti, fakat şu anda Mekke ve Medine’de yani günümüz Hicaz bölgesi dediğimiz sınırlar içinde medfun sahabelerin sayısının 20 bini geçmediği bilinmektedir. Veda Hutbesini dinleyen 100 binden fazla sahabe Hicaz’ın dışına göç etmiş. Nereye gittiler bu insanlar? Doğuya, Batıya, Kuzeye Güneye. Türkistan’a, Çin’e, Afrika, Anadolu’ya, Avrupa’ya geldiler. Yani dünyanın bütün kıtalarına yayıldı sahabeler. Yeni bir medeniyet kurmak, yeni bir hayat kurmak için gittiler.

Müslümanlar kısa zamanda Avrupa’ya ulaştılar. 8. asır Avrupa’yı fethettiler. İspanya’yı aldı Tarık Bin Ziyad komutasında ki Müslümanlar ve orada yeni bir medeniyet kurdular. Büyük göç dalgalarıyla Avrupa’yı değiştirdiler deyim yerindeyse. Sonra ne oldu? Avrupalılar 11. Asırda haçlı seferleri başlattı. Avrupa esasen çok durağan gidiyordu o feodal sistem çok durağan ve statik bir sistemdi. Avrupalıların büyük göç hareketidir aynı zamanda bu haçlı savaşları. Kudüs’ü almak için binlerce insan kilisenin öncülüğünde prensler, sermayedarların destekleriyle ordular hazırlandı. Binlerce insan yerlerinden yurtlarından olup doğuya doğru akınlar düzenlediler, göçler oldu bunların yarısı yolda telef oldu. 2 defa istila ettiler Kudüs’ü. Esasen birkaç sefer hariç hep başarısız oldular. Bir buçuk asır sürdü bu akımlar fakat bu çok büyük bir değişimin başlangıcı oldu Avrupa için. Avrupa 13. Asıra geldiği zaman değişmeye başladı o durağan 700 yıl 800 yıl durağan olan o Avrupa toplumu, ekonomisi, kültürü, medeniyeti dirilmeye başladı. Dünyaya açılmak gerektiğini anladılar. Doğuda daha üstün bir medeniyet, daha zengin bir medeniyet, daha güzel bir dünya hayatı olduğunu anladılar. Ve ondan sonra tabi İstanbul’un da yani bunlar göç hareketleri hepsinden kaybettiler savaşları ama zihni dönüşüm onlar için en büyük kazanç oldu.

En büyük kazançları bu savaşların sonucunda haçlı savaşlarının sonunda o zihni dönüşüm oldu.

Osmanlıların yaşadığı Selçukluların varisi olarak bu coğrafyada da bir batıdan haçlılar geldi bir de doğudan Moğollar geldi. Bu coğrafya 12-13. Asırda çok büyük alt üst oluşlar yaşadı. Bu büyük kriz dönemleri aynı zamanda büyük adamların çıktığı dönem oluyor. Mevlanalar, Yunuslar bu dönemde çıktı ve ondan sonra büyük Osmanlı medeniyeti kuruldu. Ve bin asır Türklerin tarihte var oluşu, tarihe müdahil olmaları yani 11. Asırdan 20. Asıra kadar İslam medeniyetinin en önemli temsilcileri Müslüman Türkler oldu. Bütün bunların demek ki önemli nüfus hareketleriyle doğrudan ilgisi var.

Avrupalılar daha sonra dünyaya açıldılar hepimizin bildiği gibi Asya ve Amerika'ya ulaştılar. Asya ve Amerika'da büyük değişiklikler oldu. Bu değişimde tabi yeni bir medeniyet ortaya çıktı hepimizin bildiği gibi, modern batı medeniyeti. Bu modern batı medeniyetinin bütün dünyayı istilası esasen 19. 20. yy' da oldu. 19.yy' da bu istila en çok Müslümanları tabi özellikle Türkleri, Türklere kastımız Avrupalıların tarif ettiği Türkleri. Yani Avrupalılar için bütün Müslümanlar Türk'tü. Hani Balkanlar'da ki Boşnaklarda , Arnavutlarda bütün herkes Müslüman Türk onlar için. Onlara ne diyorlardı ana vatanınıza gidin. Ana vatan neresi? Anadolu. Oradan gelmişlerdi ya. Evladı-ı Fatiha'n diyoruz biz bunlara. Fatih İstanbul'u fethettiği zaman dünyadan sadece Anadolu'dan değil İtalya'dan bile adam getirdi. Ankara yolunda İstanbul'un çıkışında "Dilovası" diye bir yer var. Göçmenler için Dil öğrenme merkezi burası. Osmanlı iskan politikaları sonucunda ortaya çıkan ihtiyaç bu Dilovası. Bilindiği üzere zorunlu göç meselesi gibi konular da büyük devletlerin böyle stratejileri olur. Yani nüfusa alır bir adamı bu adamın yeri burası değil şurası işte Fatih bunu yaptı. Osmanlılar bu konuda önemli nüfus hareketleri gerçekleştirdiler. Alıyor bir aileyi buradan ta başka bir bölgeye yerleştiriyor. Orada konuştuğumuz değişim dönüşümlerin başlangıcına etki ediyor o. Fatih hem Anadolu'dan hem Balkanlar'dan yerlerini değiştirdiği topluluklar var. İtalya'dan ressam, sanatkarlar getirildi. Fatih'ten sonra II. Beyazıt 1490' larda Yahudileri, Avrupa'nın göçmenlerini kabul ettik. Yahudileri ilk bağımsız devlet olarak Osmanlılar kabul etti. Bağımsız bir devlet

yoktu onları kabul eden o zaman. 15. ve 16.yy' da bu göçmenlerin çok önemli etkisi oldu. Dünya ticaretini en iyi bilen adamlardı bunlar. Ümit burnunu dolaştıktan sonra Amerika'yı keşfettikten sonra Avrupalılar, Osmanlıların dünya ticaretinde, ekonomisinde önemi bitti, deniliyor. Bu tez çok güçlü bir tezdır. Aslında yeni araştırmalar Osmanlılar'ın uyguladıkları stratejilerle en az 300 yıl dünya ekonomisi ve ticaretindeki önemlerini uzattılar. Yani yine nüfus hareketleri, göç hareketleri devreye giriyor. Ve tabi bu Yahudi nüfusunun Avrupa'da da bizde de önemli etkisi oldu.

Avrupa'da Hollanda 17.yy' da Avrupa'nın yıldız ülkesi oldu. Osmanlılardan başka en yoğun gittikleri ülke Hollanda idi Yahudilerin bu göçmenlerin. Benim doktora hocamın doktora tezi bu dışardan gelen göçün 17. yy' da altın çağını yaşayan Hollanda ekonomisine etkisi doktora tezinin başlığı bu. O özellikle köle emeğinin dışardan getirilen kölelerin bu ucuz iş gücü olarak Hollanda'yı altın çağa taşıdığı konu üzerinde duruyor ama hepimizin bildiği gibi Sombart Yahudilerin sadece Hollanda'nın değil bütün Avrupa'nın zihniyet dönüşümünde ve kapitalizmin doğuşunda belirleyici rol oynadığını anlatıyor. Demek ki bu nüfus hareketleri 19. yy' a kadar da, o durağan dönemlerde de önemli büyük değişimlerde rol oynadığına inanmaktadır.

19. yy' a geldiğimizde bu sefer tersine göç başladı. Avrupa'ya önceden göç vardı şimdi bu sefer Avrupa'dan Amerika'ya ve bizim Balkanlardan da Anadolu'ya göçler başladı. Ben de muhacir bir ailenin evladıyım. Dedemiz Filibe'den göç etmiş. Büyük dedem 93 harbinde (1877 Osmanlı Rus Savaşı) Filibe'den Çanakkale'ye göç etmiş. Göç ederken şöyle bir şey olmuş. Filibe'de ki dedemiz demiş ki bu savaş başladı. II. Abdülhamit Han haberleri de ulaştı ulaşmadı bilmiyoruz. İki tane erkek evladı var; diyor ki birine bir kafil e gidiyor Anadolu'ya sen onlara katıl. Sen Anadolu'ya git, biz buradaki arazileri, toprakları işlemeye devam edelim. Eğer bu sıkıntı geçerse geri gelirsin, geçmezse biz geliriz. İşte böyle. Kolay değil, acılar, zorluklar. Aile bölünüyor. İki erkek evladı var, riski bu şekilde dağıtıyor. Bir oğlu ile Filibe'de (Balkanlarda) kalıyor, bir oğlunu Anadolu'ya gönderiyor. İdris adını taşıyan oğlu (büyük dedemiz) 15-16 yaşında geliyor

Çanakkale'ye. Burada, Çanakkale de evlendiriyorlar yine aynı kafiide Filibe'den gelen bir kızla (büyük ninemiz). Sonra Balkan Savaşları, Dünya Savaşı başlıyor. Büyük kopuş. 1990lara kadar görüşemiyor Filibe ile Çanakkale'deki akrabalar. Yani önce Rus harbi sonra Balkan savaşları sonra I. Dünya Savaşı sonra Rus İhtilali Rusya bütün kapıları kapatıyorlar. 1989'da Berlin Duvarı yıkılana kadar görüşme olmuyor. Sene 1991 İzmir'de Üniversite 3. sınıftayken Çanakkale'ye Çan ilçesinde köyümüze gidecek otobüse binmek üzere garajdayken ilginç bir olay yaşadım. Baktım orada bizim merhum Sabahattin Zaim hocanın meşhur balkan şapkası gibi şapka giymiş yaşlı bir amca var. 75 yaşlarında dolanıyor. Bir şeyler soracak ama adam Türkçe bilmiyor, Bulgarca konuşuyor. Konuşunca (Bulgarca) buyurun yardımcı olayım Size, nereye gideceksiniz diye sordum. Dedi ki ben Çal Köyüne gideceğim. Garajda bizim eniştenin, muhtarın arabasıydı. Dedim Siz şu birinci koltuğa oturun. Yeni gidiyoruz bir çikolata bir şey alalım dedim. Sonra gelip Onun yanına oturdum. Araba hareket etti gidiyoruz hayrola dedim Kime gidiyorsunuz? Çal Köyünde kime gideceksiniz? Diye sordum. Molla Salih'e gideceğim dedi. Molla Salih benim dedem (İdris dedemizin oğlu). Ben Onun torunuyum dedim. Neyse muhabbet ederek beraber dedemizin evine vardık. Filibe'den gelen Emin amcamız bizde bir hafta kaldı. Ben ondan önce ayrıldım. Tekrar üniversiteye İzmir'e gittim. 1991' de ilk kez tevafuken bu irtibat bu şekilde sağlandı. Sonra karşılıklı gidiş gelişlerimiz başladı ve Bulgaristan'daki akrabalarımızla 100 yıl aradan sonra tekrar görüşmeye başladık. 2005'te bir gezi dolayısıyla Bulgaristan'a gittim. Tabi bu ilk irtibattan sonra en büyük amcamız bizden önce gitti. Ama 2005'te ben gittim. Adresini aldık Emin amcanın gece saat 24:00'de vardık evine. 1992-2005 yani arada kaç sene var 13 sene tabi amca bayağı yaşlanmıştı tabi. Gece uyandırdılar Onu tanıttık kendimizi yani güçlü bir adamdı rahmetli oldu sonra. Böyle beni hasretle kucaklayıp sıkıdığı zaman kemiklerimin çatırdadığını hatırlıyorum. Ondan sonra 2-3 kere daha gittik. Arada 100 yıldan fazla bir dönem oluyor. Yani göçün böyle trajik bambaşka hikayeleri var ayrıca. Biz büyüklerimizden bir kısmını dinledik ama göç büyük değişimdir. İktisadi gelecek sağlıyor birçok konuyu etkiliyor ama tabi bunlar aynı zamanda sosyal maliyeti çok yüksek şeyler de olabiliyor.

Son yıllarda Türkiye Güney sınırlarından Suriye ve Irak'tan büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıyadır. 19. 20. Yüzyıldaki Osmanlı Balkan ve Kafkas göçlerinden sonra belki de en büyük göç hareketiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Türkiye'ye 1930'larda, 50'lerde var 80'lerde göçler oldu. Bu göçler başlangıçta sıkıntılar doğurdu ama sonraları önemli avantajlar ortaya çıktı. İktisat öğrencilerine Malthus'un teorisini öğretilir. Malthus " Nüfus artışıyla gıda artışı arasındaki korelasyonun nüfus artışının lehine" olduğunu söyler. Yani geometrik aritmetik dizi meselesi. Yani nüfus gıda üretiminden daha hızlı artar diyor Malthus. Nüfus daha hızlı arttığı için karamsar diyoruz biz Mathus' a. Karamsar bir iktisat grubunun öncüsüdür. Nüfus daha hızlı artınca uzun vadede açlık ortaya çıkıyor. Bu teoriyi esas alarak Türkiye'nin nüfusu -65 milyon üniversite okuduğumuz yıllar-. Gayri Safi Milli Üretim Hasılasını 65 milyona bölüyorsun, fert başına düşen milli gelire ulaşıyorsun. O zaman diyelim çıkıyor bin dolar. Eğer nüfus azalırsa bu bin dolar olan fert başına düşen gelir artar. Hep paydaya konsantre olmuştur Türk iktisatçıları, böyle bir eğitim vardır iktisat fakültelerinde. Ya bu nüfusu kullanarak teknolojiyi kullanarak doğal kaynakları kullanarak payı artırma imkanımız üzerinde hiç kafa yormadık yıllarca genel olarak. Yani nüfus artışı iyidir hiç duymadım ben üniversite yıllarımda okurken. Hep bir pasta var işte bu pastayı evde 4 çocuk varsa 2 anne baba da varsa 6'ya böleceğiz diyorlar. Pasta eğer iki çocuk varsa 4'e böleceğiz daha çok düşecek herkese genelde bunu anlattılar. Oysa arkadaşlar iktisat tarihçisi olarak söyleyeyim size uzun dönemlerde bu işlerde avantajlı çıkan bol nüfuslu ülkelerdir bunu aklınızdan çıkartmayın. Türkiye için şöyle projeksiyonlar yapılıyor biliyorsunuz Türkiye'de 2050 yılında nüfus artış hızı duruyor yani nüfus artmıyor. Ölümle doğum arasında bir denge sağlanıyor. Bugün ileri düzeyde gelişmiş işte G-7lerin hemen hemen Amerika hariç ne oluyor nüfus aşağı gidiyor, en azından durdu, artmıyor denilebilir. Neden? Zenginleşmenin verdiği bir sonuç bu. Poperyen yaklaşımla söylersek tarih Malthus'u yanlışladı. Gıda üretimi daha fazla arttı. Ayrıca zenginleşme arttıkça nüfus artmıyor azalıyor. İşte Türkiye için de bu nüfus durgunluğunun 2050 ye doğru başlayacağı söyleniyor. 2050'de nüfus duruyor ve şu andaki projeksiyona göre kendi iç dinamiklerimize göre gidip ulaşabileceği maksimum nüfus 95 mily-

on civarındadır. Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın son yıllarda yeni evlenen çiftlere yönelik "3 çocuk" tavsiyesi ile adeta bir kampanya başlatıldı. İlginç bir şekilde gidişatın seyrini değiştirdi. Şöyle ki; 1960'lerde Türkiye'de nüfus artış hızı binde üçtü, 85'lerde iki buçuğa düştü 2000'lerde ikiye düşmüştü. 2014 itibarıyla 2.17 ye çıktı yani tersine döndü bu gelişen ve zenginleşen ülkelere göre görülmuş bir şey değil. Normalde aynı düzeyde seyretse bile başarıdır. Yani "3 çocuk" tavsiyesi etkili olmuş. Yani fert başına düşen milli gelir artıyor ve nüfus artıyor bu genelde olmuyor idi. Şimdi bu güzel bir gelişme ama ikinci daha güzel bir gelişme arkadaşlar son yıllarda aldığımız iki milyona yakın dış göçtür bu nüfusun bize çok olumlu etkisi olabilir eğer iyi değerlendirebilirsek.

Türkiye'de 2000'li yıllara kadar 77 tane üniversite vardı. Şu anda 185 üniversitemiz var. Yani 100 yılda 100 üniversite açamamışsınız 10 yılda bunun iki katından fazla Üniversite açılmıştır. Bir kere bu nüfus yani buradan gelen nitelikli, nüfusun mutlaka bu insan kaynağı açısından değerlendirilmesi gerekir. Mesela şu anda 13-14 tane yabancı hoca var biz bunu değerlendiriyoruz Sabahattin Zaim Üniversitesi olarak. Bu ayrıca ayrı bir hava getiriyor üniversiteye bunu da bilmemiz lazım yabancı hoca. İki tabi nitelikli nüfus içinde iş adamları var, sermaye sahipleri var yani paraları ile geliyorlar, yetenekleri ile geliyorlar. Burada iş yapıyor adam istihdam sağlıyor. Ya hocam bizim adamlar işsiz arkadaşlar sakın yani bir iktisatçı olarak söylüyorum hiç onunla alakası yok. Yani bir iş açıldığı zaman senin işine el koymaz adam o yeni bir iştir daha çok istihdam sağlar yani bu çarpan etkisi diyoruz biz buna. Bir adam fazla geldiğinde eğer iyi bir organize edilmişse ekonomi bir adam fazlalığı bir lira fazlalığı çarpan etkisi yapar. Yani azaltmaz şeyi kimsenin pastasının ortağı değildir yani ama iyi organize edilirse. İyi organize edilemezse elinizde patlar çok büyük tehlikedir ayrıca yani bambaşka sorunlar doğurabilir. Dolayısıyla şimdi bir Türkiye bu bölgede yüz milyonu aşan bir ülke potansiyeline ulaştı bir nüfus yönüyle bu önemli bir şey. Yani yüz milyonluk bir ülke bu coğrafyada bütün bu çevresindeki ülkeleri harekete geçirebilecek. Almanya hiçbir zaman sekseni aşamıyor mesela ama biz yüzü geçiyoruz anlatabiliyor muyum? Yani 2050'ye doğru bu ne tür sonuçlar doğurabilir, yani bu

nüfus iyi eğitilir iyi organize edilirse Avrupa’da dahil bölgenin en önemli ekonomik gücü olur. Yani Avrupa, Afrika, Akdeniz, Karadeniz havzasında en güçlü ülke konumuna gelir. İşte bütün bunları ben size tabi değişimin yani Türkiye yeni Türkiye diyorlar değil mi? Yani eski Türkiye, yeni Türkiye. Yeni Türkiye’de bu göç hadisesinin bu boyutuyla da ele alınmasında yarar var.

Bir de iç göçle ilgili önemli bir konu var. İç göç o kadar önemlidir ki eğer bugün Osmanlı tecrübesini kullanabilseydik bu günkü bazı sorunlarımız olmayabilirdi. Bu tecrübeyi en çok Amerikalılar kullanıyor gibi görünüyor. Bu iç göç nüfus hareketlerine eğer yoğunlaşıyaydık Türkiye’nin son 30 yılda bu yaşadığı terör belası ve kaybettiği 150-200 milyar dolarlık kaynak şu anda Türkiye’yi yani bunu çarpan kat sayısı 2 ise 400 milyarı 2.5 ise 500 milyar dolar ek bir şeye eklenbilirdi. Ama bunu yapamadık ne yapılabilirdi? Bakın Karadeniz’den Muş’un merkezine bir zamanlar cumhuriyet döneminde bir göç gerçekleşmiş. Muş’un merkezinde neredeyse hiç terör olmadı. Yani bu nüfus hareketleri çok önemli. Şimdi doğudan batıya geliyor mesela Karadenizli kardeşlerimiz diyoruz bu aralıkta rakamlar var elimizde mesela İstanbul’da en büyük göç Sivas’tan gelmiş. Kastamonu ilginç küçük şehir ama en çok İstanbul’da olan sayılardan birisi Kastamonu’dur şehir olarak. Şimdi doğudan batıya bu nüfus hareketi nüfusun kaynaşması çok önemlidir ve pozitif etkisi vardır. Sakın ola ki bunu negatife yormayın yani ve mümkün olsa idi diyorum ben. Osmanlı tecrübesi alınsaydı şu Karadenizlilerin bir kısmı İstanbul yerine güneydoğuya bütün illere serpiştirilseydi bugün Türkiye 500 milyar dolar daha yani 800 artı 500 biz şu anda 1.3 trilyonluk bir ülke olacaktık. Tabi bunlar büyük düşünmekle alakalı o tecrübe birikimi tabi şu günlerde artık kavranıldı bunlar ama biraz geç kaldık. Fakat şu gidişat inşallah iyi bir netice verir. Yani iç nüfus hareketleri önemli bu Osmanlı’nın nüfus iskan politikaları önemli, tecrübeleri iyi okumak lazım.

Bugün çağdaş dünya çok önemli göç hadiseleriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Gönüllü göç ile zorunlu göç arasında çok büyük farklar bulunduğu açıktır. Göçün doğurduğu bir çok sorunlar var. Özellikle zorunlu göç ile bir çok acı, ızdırıp, sorun ve sosyal maliyet söz konusudur. Bir çok Avrupa ülkesi kapılarını

göçmenlere kapatırken Türkiye yeniden tarihi birikimi, medeniyet değerleriyle uyumlu ve insani değerleri ön plana alarak büyük bir misafirperverlik örneğini dünyaya ve yakın coğrafyasındaki göçmenlere göstermektedir. Türkiye'nin bu misafirperverliği tarihe not düşülecektir. Tabiatıyla her zorluktan sonra bir kolaylık vardır.

